

Ana Krajnc

UVAJANJE IN RAZVOJ ANDRAGOGIKE NA FILOZOFSKI FAKULTETI UNIVERZE V LJUBLJANI IN V SLOVENIJI

POVZETEK

Prvi slovenski strokovni knjigi o teoriji izobraževanja odraslih sta iz dvajsetih let prejšnjega stoletja, ko se je pedagogika vedno bolj osredotočala na šolsko pedagogiko. Takrat sta Karel Ozvald (1927) in Franjo Žgeč (1923) v svojih knjigah utemeljila potrebo po izobraževanju »širokih ljudskih mas«. Minilo je skoraj pol stoletja, ko je izobraževanje odraslih dobilo znanstveno osnovo, svojo vedo. Razvoj študija andragogike je potekal v treh fazah. Na Oddelku za pedagogiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani smo predavanja andragogike uvedli pred 50 leti, leta 1973. Leta 1976 so pod vodstvom predstojnika Vlada Schmidta na Oddelku za pedagogiko nastale tri študijske usmeritve: šolska pedagogika, domska pedagogika in andragogika. Končna faza razvoja študija andragogike se je oblikovala v okviru evropskega programa PHARE, ko se je v študijskem letu 1993/94 ob podpori več profesorjev andragogike z različnih evropskih univerz začel izvajati enopredmetni študij andragogike z nazivom diplomirani andragog. V prispevku prikazujem, od kod je izhajal moj interes za razvoj andragogike – rasel je iz konkretnih razmer, od ljudi in za ljudi navzgor –, ter utemeljujem potrebo po humanistično zasnovani andragogiki.

Ključne besede: začetki in razvoj andragogike, znanost o izobraževanju odraslih, študij andragogike, naziv diplomirani andragog, humanistična andragogika

INTRODUCTION AND DEVELOPMENT OF ANDRAGOGY AT THE FACULTY OF ARTS OF THE UNIVERSITY OF LJUBLJANA AND IN SLOVENIA – ABSTRACT

The first two Slovene books on the theory of adult education appeared in the 1920s, when pedagogy was becoming more and more focused on school pedagogy. Both the book by Karel Ozvald (1927) and by Franjo Žgeč (1923) put forward the question of who will educate the masses of adults. Half a century later, adult education finally established its basic paradigms and foundations as a science within the University of Ljubljana. The first lectures in andragogy took place at the Department of Pedagogy, Faculty of Arts in 1973. Under the auspices of the Head of Department, Vlado Schmidt, three streams of pedagogy studies were created in 1976: school pedagogy, pedagogy of educators in residential institutions, and andragogy. The final stage in the development of andragogy studies occurred in the framework of the European project PHARE, when the independent study

programme of andragogy was launched in the 1993/94 academic year with the support of several professors of andragogy from various European universities. In this paper I show where my interest in the development of andragogy originated – it grew out of concrete situations, from the people and for the people upwards – and I justify the need for a humanistically based andragogy.

Keywords: *the beginning and the development of andragogy, adult education theory in Slovenia, independent study programme in andragogy, title: graduate andragogues, humanistic andragogy*

UVOD

Brez povezave med teorijo in prakso oboje nazaduje. Upoštevali smo svetovno znanje o izobraževanju odraslih in tesno sodelovali z domačo prakso. Tako se je izoblikoval študijski program andragogike.

Na Slovenskem sta predhodnika andragogike dva doktorja pedagogike, Karel Ozvald s knjigo *Kulturna pedagogika* (1927) in Franjo Žgeč s knjigo *Problemi vzgoje najširših plasti našega naroda* (1923), ki je kot prvi raziskoval pedagoško sociologijo. Pogrom prve svetovne vojne je pozornost usmeril na ljudi. Oba navedena prištevamo k humanistični pedagogiki. Vprašanje vzgoje in izobraževanja obravnava širše, z vidika ljudi vseh starosti. Žgeč se je v svojih člankih tudi zavzemal za premagovanje revščine z znanjem (Ozvald, 1927; Žgeč, 1923).

Leta 1932 je banovinska uprava dala dovoljenje brezposelnemu profesorju, da odpre dopisno trgovsko šolo. Dve leti pozneje je začela v Ljubljani delovati prva dvoletna dopisna trgovska šola. Glede na uspehe dopisne metode izobraževanja so profesorji želeli, da jo razširijo po vsej (prvi) Jugoslaviji. Na šoli so poučevali napredni profesorji, ki so bili brezposelni, ker so jih zaradi naprednih pogledov odpustili z redne trgovske šole za mladino. Leta 1941 so dopisno šolo zaradi vojnih razmer zaprli (Krajnc, 1981, str. 26).

V skladu z razvojem industrije in potrebami po širjenju ideologije se je po drugi svetovni vojni, v novi Jugoslaviji, izobraževanje odraslih vedno bolj uveljavljalo in razvijalo, najprej kot razpršeno prosvetno delovanje prek domov kulture, po letu 1959/60, ko je bil sprejet zakon, da se po raznih krajih, v vsej državi sočasno, ustanovijo delavske in ljudske univerze, pa načrtno in sistematično. V Sloveniji so se odločili samo za delavske univerze, ker so potrebo po usposabljanju ljudi najbolj povezovali z uvajanjem industrije, delom. V ostalih republikah pa so imeli mešano: delavske univerze za mesta in ljudske za kmetijska območja. Takrat je v Sloveniji nastalo 223 delavskih univerz. Z nastajanjem industrije in urbanizacijo so ljudje potrebovali nova znanja, a nove ustanove je politika ustanavljala od zgoraj navzdol brez podlage v stroki ali teoriji.

Vedno bolj obsežna praksa je postopoma iskala posplošitve, temeljne principe, raziskave in utemeljitev prakse v teoriji. Moj interes za andragogiko pa je rasel iz konkretnih razmer, od ljudi in za ljudi navzgor.

ODNOS MED PEDAGOGIKO IN ANDRAGOGIKO

Ko sem diplomirala pedagogiko, sem bila prežeta z doktrino, da se lahko učijo le otroci do največ 18. leta starosti. Taka teorija je v preteklosti gotovo imela pomembno zgodovinsko vlogo, podpirala je razvoj šolskih sistemov. Otroci brez možnosti za šolanje so za večno izgubljeni. To doktrino sem bila pripravljena tudi osebno braniti in zagovarjati. O izobraževanju odraslih v času študija nismo nič slišali. Šele praksa, moja prva služba, mi je prebudila močan interes za izobraževanje odraslih.

Čeprav so mnogi negirali delitev vede o vzgoji in izobraževanju na pedagogiko in andragogiko, ju je sama narava delovanja pedagoške in andragoške prakse z različnimi temeljnimi paradigmi delila na dve entiteti, imanentni, svojski področji. Nemogoče je enačiti dve paradigmatično tako različni praksi in/ali znanosti. Tudi se ne strinjam z znanim avtorjem s področja izobraževanja odraslih (Knowles, 1970), ki je svojo knjigo podnaslovil *Andragogika proti pedagogiki* (*Andragogy versus pedagogy*). Med njima ni nasprotij, vsaka veda posebej je svojska entiteta, ki ima različen predmet raziskovanja. Kar je pomembno in uspešno v andragogiki, bi preneseno na področje pedagogike lahko uničilo naravo šolanja in vzgoje otrok. Precej težav bi tovrstno enačenje pomenilo tako za šolstvo kot tudi za izobraževanje odraslih, ker je subjekt vzgoje, otrok, v drugačnem psihosocialnem stanju kot odrasli. Drugačni sta tudi družbena vloga in psihosocialna realnost šolstva in izobraževanja odraslih ter s tem posledično tudi pedagogike ali andragogike. Paradigme andragogike (npr. vseživljenjsko izobraževanje, samostojno izobraževanje, individualizacija izobraževanja) bi šolstvo uničile, nasprotno izobraževanja odraslih ne moreš zašolati. V obeh primerih bi obstoječi pojav uničili.

Ker sem bila neposredno vpletena v zgodovino nastajanja andragogike na Slovenskem, lahko rečem, da bi se andragogika uspešneje razvijala kot samostojna veda, če bi nastajala v povezavi s kako drugo družbeno vedo, npr. sociologijo, psihologijo ali antropologijo, ali kot samostojen oddelek, kot je (bilo to) na nekaterih drugih univerzah. Postavljanje temeljev andragogike je lahko delovalo rušilno in po nepotrebnem izzivalo obrambo pri pedagogih. Zato smo z vsemi močmi branili znanstveno in strokovno izobraževanje odraslih pred zašolanjem. Več poskusov oblasti je propadlo, ker izobraževanje odraslih ni šola in ne more biti šola, ker bi izgubilo vse temeljne lastnosti izobraževanja odraslih in negiralo subjekt andragoške znanosti.

V znanosti ni kompromisov, zato je znanost odraz neke realnosti. Razumem obrambo pedagogov pred andragogi, sledijo svoji, drugačni realnosti vzgoje in šolanja otrok. Enako pa je tudi andragogika izraz neke druge realnosti samostojnega učenja, razvijanja kompetenc odraslih ter enakopravne socialne vloge v izobraževalnem dialogu in raziskovalnem izobraževanju odraslih. Tudi andragogi bi zanikali svojo realnost, če bi se zašolali. Pri otrocih govorimo o vzgoji, pri odraslih o razvoju osebnosti, čeprav se skozi življenje prvo lahko tiče drugega, sta v korelaciji, vendar dve različni variabli.

Pedagogiko in andragogiko, kot rečeno, delita dve različni realnosti, entiteti raziskovanja, dva različna predmeta vsake znanosti, ne gre pa samo za delitev. S svojo različnostjo se

tudi bogatita. Raziskave, spoznanja druga drugo bogatijo, ko strokovnjaki lažje spoznavajo razlike med njima in njihov pomen. Podobno tudi interdisciplinarni pristop s psihologijo, antropologijo ali sociologijo bogati andragoško prakso in teorijo. V strpnem dialogu in z znanstvenimi dokazi je bilo na oddelku možno sožitje dveh entitet.

V življenju so stvari vedno interdisciplinarne, znanosti pa se delijo glede na predmet raziskovanja, ta naj bi se ne smel prekrivati s predmetom raziskovanja druge discipline. To velja tako za družbene vede kot tudi za naravoslovne ali tehnične. Predmet raziskovanja v pedagogiki (vzgoja in izobraževanje otrok) se ne prekriva s predmetom raziskovanja v andragogiki (osebnostni razvoj in izobraževanje odraslih), medtem ko sta metodologija raziskovanja in statistika v družbenih vedah pretežno enotni za vse vede.

MOJA ŠTUDIJSKA IZHODIŠČA ZA ODKRIVANJE POMENA IZOBRAŽEVANJA ODRASLIH

Vsak človek da osebni pečat svojemu delu. Bogati ga s svojimi ambicijami, vrednotami in posebnimi sposobnostmi. Odzvala sem se osebnemu klicu, da bi v življenju rada delala z ljudmi. Leta 1957 sem prišla študirat psihologijo na Univerzo v Ljubljani. Ker je bila takrat še samo dvopredmetna, sem si kot drugi predmet izbrala pedagogiko. To je bila tudi sicer najbolj pogosta kombinacija dvopredmetnega študija. Psihologija je bila orientirana na empirično znanost. Zato je bil pomemben zlasti predmet statistika pri prof. dr. A. Vogelniku. Navdušil nas je za opazovanje realnosti, numerično obdelavo podatkov in interpretacijo. Sicer smo psihologijo študirali večinoma po ameriških avtorjih Woolworthu, Haarlocku, Guilfordu in drugih.

Študij pedagogike sta zaznamovala prof. dr. Vlado Schmidt in prof. dr. Stanko Gogala, med poznejšimi profesorji je dr. Milica Bergant ravno postala docentka, dr. Franc Strmčnik in dr. Janez Sagadin sta bila takrat še asistenta. Prof. dr. Stanko Gogala je bil čudovit govornik, humanist in velika osebnost. V nekaj predmetih se je posvečal šolski pedagogiki, didaktiki in ljubečemu odnosu do otrok. Prof. dr. Vlado Schmidt je bil predan empirični znanstvenik. Predaval nam je to, kar je raziskoval več desetletij: zgodovino šolstva in pedagogike na Slovenskem. Osem semestrov nas je učil razmišljati raziskovalno, znanstveno, nas seznanjal s potjo od izbire in oblikovanja predmeta raziskave, zbiranja podatkov do zadnje interpretacije. Bil je velik mislec in v nas je prebujal samostojno mišljenje. Študentje smo uživali pri predavanjih, ko smo sledili vijugam njegovih misli, čeprav je relativno tiho govoril in predaval sede. Pravo nasprotje od prof. dr. Stanka Gogale, ki je vedno hodil med nami po predavalnici in je njegov glas odmeval v tišini poslušalcev. S svojo osebnostjo in etiko nam je veliko dal za lastno oblikovanje in na pot za naše strokovno delo v praksi. Študij nas je oblikoval in zaznamoval za raziskovanje vse življenje.

Ne poznam naroda v Evropi, ki bi imel tako podrobno raziskano zgodovino šolstva in pedagogike, kot je to za Slovenijo naredil prof. dr. Vlado Schmidt s svojim več desetletja trajajočim raziskovanjem v dunajskih arhivih, našem šolskem muzeju in drugih virih.

Schmidtove raziskave ostajajo pomemben steber tudi za prihodnje generacije študentov in strokovnjakov pedagogike in andragogike.

Takratni diplomanti smo bili opremljeni zlasti za raziskovanje vzgoje in izobraževanja na področju šolske pedagogike, za proučevanje nadaljnjega razvoja človeka pa nismo imeli dovolj teoretične podlage. Potrebna nova znanja smo si pridobivali po diplomah. Študij nam je dal podlago za izhodišča »etatistične pedagogike« (državne pedagogike) in humanistične pedagogike, osredotočene na razvoj potencialov posameznega človeka.

Za pridobivanje pedagogov praktikov je predstojnik prof. dr. Vlado Schmidt v soglasju z ministrstvom oblikoval novo smer: po končani dvoletni pedagoški akademiji so njihovi diplomanti nadaljevali neposredno v tretji letnik z enopredmetnim študijem pedagogike brez kakih predhodnih diferencialnih izpitov. Čez dve leti so postali diplomirani pedagogi z interdisciplinarnim predhodnim študijem in bogato osebno pedagoško prakso v zaledju.

Ker sem se na pedagogiki veliko naučila, sem dobila dovoljenje, da leta 1961 tudi iz tega predmeta diplomiram kot pri študiju A z diplomom *Retroaktivna inhibicija pri učenju tujih jezikov pri osnovnošolskih otrocih*. Moja naslednja A-diploma na psihologiji je sledila leta 1962. To navajam, ker je za pedagoge in andragoge zelo pomembno tudi poznavanje psihologije in sociologije. Pojavi v praksi so vedno interdisciplinarni, sledimo jim le s širokim znanjem. V tretjem letniku je bil študij pedagogike osredotočen na šolsko pedagogiko. 0,9 % talentiranih študentov je takrat študiralo na univerzi do 24. ali 25. leta starosti. Kot znak, da se nikoli več v življenju ne bo treba izobraževati, so dijaki na koncu srednje šole ali pa diplomanti študija na univerzi simbolično metali šolske torbe s Tromostovja v Ljubljano. »Še danes in nikdar več!« Vseživljenjsko izobraževanje, koncept, ki ga je kot edino možno pot za prihodnost že leta 1960 sprejel Unesco, do nas še ni prodrlo.

Podobno kot večina diplomantov sem tudi jaz že v prvi službi vneto zagovarjala vse, kar sem se naučila na univerzi. Predvsem sem mislila, da sem že »požrla vso znanost in vse vem«. Kakšna zmota! Kako malo sem takrat vedela! Koliko »fakultet« sem morala še pozneje v življenju »končati«! Torej se učiti brez formalnih diplom, spodbujena s svojo radovednostjo in slo po znanju.

HUMANISTIČNA ANDRAGOGIKA, NASTAJANJE IZOBRAŽEVANJA OD SPODAJ NAVZGOR, OD LJUDI IN ZA LJUDI, IN DRUŽBENI STATUS ANDRAGOGIKE

Zastopali smo humanistično andragogiko, na učenca osredotočeno izobraževanje, vendar z upoštevanjem vseh družbenih silnic obstoječih razmer. Večkrat v zgodovini so filozofi in drugi misleci potrdili, da je učenje zelo osebna zadeva. Židovsko versko izročilo trdi, da se vsak človek uči na drugačen način. Pred tisočletji je znani kitajski filozof Konfucij dokazal, kako pomembna za učenje so osebna čustva. Negativna čustva strah, sram in sovraštvo blokirajo učenje. Tu so izhodišča individualistične pedagogike in humanistične andragogike.

Močno me je na izpopolnjevanju za izobraževanje odraslih v Ženevi pri Združenih narodih presenetilo uvodno predavanje prof. Foerniga, direktorja Pedagoškega inštituta v Ženevi, ko je začel s postulatoma: »Slabih učencev ni, slabi so lahko samo učitelji.« Trditev se mi je zdela izzivalna, a razumela sem jo šele leta 1984, ko sem kot članica mednarodne delegacije *Mednarodnega sveta za izobraževanje odraslih* (*International Council for Adult Education* – ICAE) preživela tri tedne na Kitajskem in spoznala pomen kitajskega pregovora »Največja sreča človeka je, če je v življenju naletel na pravega učitelja, ki ga je znal naučiti« – pomagal mu je uresničiti osebne talente. Velik korak v mojem strokovnem razmišljanju: prof. Foernig je imel prav! To so bila moja izhodišča za razvijanje humanistične andragogike.

Spodbuda za uvajanje andragogike je prihajala od spodaj navzgor, od ljudi praktikov, izvajalcev izobraževanja odraslih pri nas, ki so potrebovali znanstvena spoznanja, da bi ljudem skrajšali pot do znanja, izvajalcem bi torej andragogika z znanstvenimi spoznanji utemeljila ustrezne izbire za koncept in poti izobraževanja. Ker to ni bila običajna pot sprejemanja odločitev in uvajanja novosti v takratni državi, nastajanje andragogike ni ustrezalo splošnim družbenim pravilom in je humanistična andragogika uživala relativno nizek družbeni status, težnja po razvijanju ljudi ni bila prednostna. Zaradi objav o primarni socialni skupini kot podlagi za uspešno učenje odraslih in njenih značilnostih sem bila klicana na zagovor pri najvišjih takratnih politikih in sem doživela prepoved objavljivanja člankov. Dovolj sem bila vpeta v mednarodno prakso in teorijo izobraževanja odraslih, da sem njihovo reakcijo razumela. Njihova izkaznica (Krajnc, 1982).

Ta dediščina je vseskozi zavirala ali včasih celo ogrožala andragogiko vse do današnjih dni. Ministrstvo za šolstvo nam je po 30 letih šele v zadnjem času uspelo preimenovati v ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Po zadnjem spreminjanju imena imamo ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, vendar je celotno izobraževanje slovenske populacije v času vseživljenjskega izobraževanja le privesek direktoratu za srednje šole, torej brez vsaj samostojnega direktorata na tem ministrstvu in s tem jasne politike izobraževanja odraslih. Izobraževanje odraslih ni šolanje. Predlog Andragoškega društva Slovenije, da končno ustanovijo direktorat za izobraževanje odraslih, je letos (leto 2023) v okviru reformiranega ministrstva za izobraževanje naletel na gluha ušesa, vlada ga je zavrnila. So se ohranila stara ideološka družbena razmerja? Kdaj bodo politiki sprejeli, da odklonilen odnos do izobraževanja odraslih škoduje njim, državi in vsem ljudem, ki bi si tako znali bolj pomagati sami in večina ne bi čakala na državo, da jim reši probleme? Za samostojnost moramo biti ljudje opremljeni s temeljnimi sposobnostmi in znanjem ali pa se zanašamo na pomoč drugih. Ko je ne dobimo, so stiske ljudi brezmejne in priča smo razmeram, v katerih socialna patologija narašča. Podjetja, razne ustanove in organizacije v praksi pri nas ugotavljajo, da ne dobijo kadrov, kompetentnih ljudi za delo. Stojimo pred praznino znanja in še vedno se ne poglobimo v družbena razmerja ter sprejemamo za ljudi in državo napačne odločitve.

KAJ ME JE NAUČILA MOJA PRAKSA STROKOVNEGA DELA?

Dva impulza sta narekovala moj posebni interes za izobraževanje odraslih. Svojo prvo službo na zavodu za zaposlovanje sem kot psihologinja nastopila jeseni 1962. Še prej kot študentka pa sem delala kot sekretarka Jugoslovanskega združenja za poklicno usmerjanje in spoznavala širše družbene težnje v poklicnem izobraževanju. Jugoslovanska industrija je bila takrat v ekspanziji. Novih služb je bilo na pretek. Podjetja so nam sporočala, koliko delavcev z določeno kvalifikacijo ali polkvalifikacijo potrebujejo. Prijavljene za službo sem na zavodu za zaposlovanje vestno testirala s psihološkimi testi in ponavljala vse, kar sem spoznala med študijem. Uporabljala sem različne psihološke teste, prihajali so mladi po osemletki (zlasti dekleta) in fantje (po odsluženju vojaškega roka). Zdravi in mladi. Psihološki testi so kazali tudi dobre umske sposobnosti, bili pa so brez poklicne izobrazbe.

Delovnih mest je bilo na pretek, povpraševanje po kadrih veliko, od vseh prijavljenih pa nismo imeli koga poslati za zaposlitev v tovarno. Ljudje niso imeli večšin, poklicne izobrazbe, niso bili kvalificirani. Vračali so se in prosili za službo. Takrat sem vrgla v zadnjo omaro vse psihološke teste in začela iskati rešitev drugje. Ti mladi ljudje imajo pred seboj še vse življenje, od česa bodo živeli, s kmetij bežijo v industrijo, obilje služb in nagla urbanizacija sta bila takrat podoba časa. Se lahko še kaj naučijo kot odrasli? Morali se bodo. Ne preostane jim drugega. Tako sem razmišljala in v to sem se zapičila. Premlevala, iskala rešitve, ker mi ni bilo vseeno za druge ljudi, kaj se z njimi godi.

Drugi impulz je bila moja nova služba – leta 1964 sem sprejela službo kot raziskovalka na Inštitutu za sociologijo in filozofijo v Ljubljani. Slovenija takrat še ni imela študija sociologije in zato so za to področje sprejemali boljše diplomante sorodnih strok. Med rednim študijem me je zelo zaznamoval izpit iz sociologije pri prof. dr. Jožetu Goričarju, sicer profesorju Pravne fakultete, tam je predaval sociologijo in napisal prvi učbenik sociologije v Sloveniji. Zame je bila njegova knjiga Sociologija pravo odkritje, dala mi je nov, družbeni vidik za razmišljanje o pojavih v pedagogiki in psihologiji. Za raziskovalce pa so nas vzgajali že v rednem študiju.

S to dediščino sem v novi službi hitro osvajala globlje sociološko znanje. Leta 1967 so me skupaj z Zdravkom Mlinarjem vključili v mednarodni projekt (prvi v Jugoslaviji) *Izobraževanje odraslih in družbena participacija*. Prišla sem na »svoje« področje: izobraževanje odraslih. Vsi miti o tem, da se lahko učijo samo otroci, so se razblinili. Projekt je vodila Univerza v Oregonu (ZDA), partnerji so bili poleg nas še Nizozemska, Češka, Poljska, Velika Britanija. Odkrivala sem, kako daleč pred nami so, kako razvito je izobraževanje odraslih, z raziskovalnimi inštituti in visokim družbenim statusom. V okviru tega projekta sem opravila raziskavo za svojo doktorsko disertacijo *Izobraževanje kot socialna vrednota, mobilnost in družbena participacija*, ki sem jo zagovarjala leta 1970. Obdelavo empiričnih podatkov so nam delali na enem prvih računalnikov na Univerzi v Hamiltonu v Kanadi. Pravo razkošje, kupi tabel z empiričnimi podatki.

Naslednje leto, 1971, sem dobila Grandovo štipendijo za podoktorski študij na Ontarijskem inštitutu za raziskovanje izobraževanja (Ontario Institute for Studies in Education,

OISE) na Univerzi v Torontu. Večji del tega inštituta se je ukvarjal samo z izobraževanjem odraslih. Direktor je bil ugledni avtor 22 knjig o izobraževanju odraslih prof. dr. Robin Kidd, oddelek pa je vodil mednarodno znani profesor področja dr. Alen Thomas. Močno teoretično zaledje so mi dali Abraham Maslow z odkrivanjem človekove narave, prirojenih psihosocialnih potreb človeka kot družbenega bitja ter znana teoretika izobraževanja odraslih Malcolm Knowles (1970) in Robin Kidd (1971). Pri zadnjem sem tudi delala specializacijo v podoktorskem študiju. Čisto me je prevzela knjiga *Pedagogika zatiranih* Paula Freireja (1970), brazilskega andragoga, ki je takrat izšla v angleščini in v prevodih obšla ves svet. Po vrnitvi s specializacije sem zaman poskušala, da bi jo prevedli tudi v Jugoslaviji. Zanimivo, da smo prevod Freirejeve knjige Slovenci dobili šele leta 2020 na pobudo Univerze na Primorskem. Našteta teoretična izhodišča danes potrjuje znani avstralski avtor Jeremy Griffith. Da bi se danes svet rešil kaosa, potrebuje ozaveščene, razvite in s tem samostojne ljudi, ki podpirajo etiko, sodelovanje ljudi in socialno skupnost, brez nje ne moremo živeti, saj smo družbena bitja. V tem stoletju postaja za preživetje in odpravljanje socialne patologije odločilen človeški kapital. Če države ne upoštevajo dejstva, da so ljudje pomembni, so se ti prisiljeni združevati v skupnosti, klike, ali kot pravita Griffith (2016) in Rifkin (2015), ljudje ponovno odkrivajo pomen družbene skupnosti.

Zdelo se mi je, da sem našla kraljestvo, ki sem ga iskala: spoznavala sem razvito prakso izobraževanja odraslih, se srečevala s številnimi raziskovalci, imela na razpolago bogato knjižnico in seminarje podoktorskega mednarodnega študija. Od kanadskega ministrstva sem dobila sredstva za samostojen raziskovalni projekt *Dopolnilno izobraževanje na kanadskih univerzah* (*Continuing Education at Canadian Universities*). Obiskala sem vse univerze v Kanadi od obale do obale in odkrivala presenetljive rezultate. Odrasli so bili kot izredni študentje enako ali še bolj številni kot redni študentje. Od študijskih programov, ki so jih ponujale kanadske univerze, jih je bilo 50 % namenjenih dopolnilnemu izobraževanju odraslih (*continuing education*). Spoznavala sem nove razsežnosti izobraževanja odraslih.

Veliko novega so nam predstavili drugi tuji podoktorski študentje, npr. Colin Cillins iz Južne Afrike, s skupino še drugih so vodili kampanjo opismenjevanja prebivalstva v Južni Afriki. Vladi so se zdeli nevarni in grozil jim je dolg zapor. Kanada je Cillinsa še pravi čas rešila s štipendijo, da je lahko pobegnil. John Griffin nam je odkrival, kako pomembna je za razvoj ljudi umetnost. Umetnost omogoča doživetja, človek pa postane to, kar doživlja. Kolegica iz Čila Paz Butedall je zbežala pred diktatorjem Pinochetom in se poglobljala v izobraževanje odraslih z dodatnim študijem v Kanadi.

Prepojili smo se s humanistično andragogiko in ostali do današnjih dni povezana družčina profesorjev in raziskovalcev izobraževanja odraslih. Pozimi 1972 sem se vrnila v službo v Ljubljani, prepolna širine, novosti in novih spoznanj.

Spoznanja iz doktorske disertacije sem objavila na Univerzi v Torontu v publikaciji *Izobraževalne vrednote in družbena participacija* (*Educational Values and Social Participation*) in v knjigi *Izobraževanje naša družbena vrednota* (Krajnc, 1973, 1977).

RAZVOJ IN ISKANJE PODLAGE ZA FAKULTETNA PREDAVANJA

Že od začetka sem navezala stike z andragoško prakso v Sloveniji in Jugoslaviji: mrežo delavskih in ljudskih univerz, izobraževalnimi centri v podjetjih in večernimi šolami za odrasle. Takoj sem se lotila raziskovanja naše prakse izobraževanja odraslih. Poleg profesure na Filozofski fakulteti sem letno opravila od 40 do 45 strokovnih predavanj po Slovenji in s tem poglobljala znanje o razvoju izobraževanja odraslih in odkrivala potrebe po andragogiki, po profesionalizaciji področja. Vstopila sem v jugoslovansko združenje andragoških društev. Tako sem dobivala bogato podlago za fakultetna predavanja andragogike in prilagajanje spoznanj iz tujine našim razmeram.

Pri prof. dr. Vladu Schmidtu smo študirali tudi etatično pedagogiko (izobraževanje, kjer vse diktirajo država, ideologija, politika). Osnovna izhodišča za vodenje in programiranje izobraževanja odraslih v praksi so bila takrat pod močnim vplivom ideologije jugoslovanske politike. Potrebe po znanju in osebnostnem razvoju posameznega človeka se niso dovolj upoštevale. Spopad med etatično in humanistično pedagogiko je vidno izbruhnil na posvetu pedagogov Slovenije na Bledu, ko je takratni direktor Pedagoškega inštituta v uvodnem referatu zagovarjal pedagogiko za razvoj učenca. Takoj je izgubil mesto direktorja, dobil prepoved, da predava študentom pedagogike na Filozofski fakulteti, da objavlja članke in tako dalje. Politiki so spregledali, da državi najbolj koristijo razviti ljudje, zato so se tega branili.

Na katedri za andragogiko smo dobili raziskovalni projekt *Sistem izobraževanja odraslih* in skupaj s študenti pedagogike začeli raziskovati izobraževanje odraslih v Jugoslaviji. V veliko pomoč so mi bili demonstratorji. Posebej so pri raziskovalnem delu izstopali Sonja Klemenčič, poznejša raziskovalka na Andragoškem centru Slovenije, demonstrator Rudi Merljak, poznejši strokovnjak na ministrstvu za zunanje zadeve, Nives Ličen, danes profesorica andragogike na Filozofski fakulteti, Boža Bolčina, pozneje direktorica Ljudske univerze Ajdovščina. Sonja Klemenčič je opravila obsežna terenska dela zbiranja podatkov po Jugoslaviji. Del rezultatov teh raziskav sem objavila v prvem slovenskem učbeniku andragogike *Izobraževanje ob delu, obča andragogika* (Krajnc, 1979a) in v dveh samostojnih mednarodnih publikacijah. Za izdajo učbenika je bilo treba naslovi dodati »ob delu«. Še danes sta javnost in politika obremenjeni samo z ozko povezavo izobraževanja z delom. Niso še pripravljeni sprejeti dejstva, da so za razvoj ljudi najbolj pomembne razne vrste umetnosti. Od tod znanje, inovacije in ustvarjalnost. Vse, kar današnje delo zahteva od ljudi. V ilustracijo naj omenim anekdoto iz tistih časov: ko sem skupino izobraževalcev odraslih iz Slovenije peljala na obisk avstrijske visoke ljudske šole bivalnega tipa, so bili ljudje v naši skupini najbolj začudeni nad povezavo umetnosti z izobraževanjem odraslih. »Ali je to sploh izobraževanje odraslih? Saj to ni izobraževanje odraslih! Kam smo zašli?« Čudili so se Avstrijcem in drugačni resničnosti učenja odraslih, čeprav nas je ločilo le okrog sto kilometrov, vendar smo prihajali iz različnih političnih sistemov. Zato naj bi stroka in znanost »dihala« s širšimi pljuči spoznanj iz sveta (Krajnc, 1979a; Krajnc in Mrmak, 1978; Krajnc in Ličen, 2002).

UVAJANJE IN RAZVOJ ANDRAGOGIKE NA FILOZOFSKI FAKULTETI V LJUBLJANI

Oborožena z novim znanjem sem se konec leta 1972 vrnila na Oddelek za pedagogiko. V letnem semestru 1972/73 sem v soglasju s predstojnikom prof. dr. Vladom Schmidtom pripravljala dva nova predmeta za naslednje študijsko leto: teorijo izobraževanja odraslih in andragoško didaktiko.¹ Študijska komisija Filozofske fakultete je uradno odobrila, da se oba nova predmeta vključita v študij pedagogike. Tako sem oktobra 1973 začela redno predavati v prvem in drugem letniku. Moje novo znanje iz zadnjih nekaj let je dobilo prosto pot, da sem ga lahko delila s študenti. Presenetilo me je, da so na predavanja hodili tudi študentje višjih letnikov pedagogike, čeprav to za njih ni bilo obvezno.

Pisala sem učbenika za oba predmeta, prinašala primere iz prakse ter s študenti delila navdušenje nad izobraževanjem odraslih in vseživljenjskim izobraževanjem po konceptu Paula Lengranda in Unescovi resoluciji, sprejeti na svetovni konferenci leta 1960 v Montrealu, da potrebe po znanju, družbene in osebne, lahko zadovoljuje le vseživljenjski proces izobraževanja ljudi po raznih poteh (Krajnc, 1977, 1978).

Odraslih ne moremo zašolati. Sočasna dela Ivana Illicha o zašolani družbi so mi odpirala nova obzorja o nastajanju informacijske družbe in pomenu vseživljenjskega izobraževanja (Illich, 1971; Krajnc, 1977).

Uvajanje usmeritev v študiju pedagogike

Pojavili so se novi izzivi za razširjeni študijski program pedagogike. Na podlagi resolucije Centralnega komiteja Komunistične partije Jugoslavije, sprejete na 11. kongresu leta 1976, so v državi začeli izvajati reformo usmerjenega izobraževanja. Pri tem stroka ni imela nobene besede, čeprav je bila reforma v nasprotju s procesi razvoja po svetu in doma. Najbolj pogoste besede v časopisih in drugih medijih so postale smeri, usmerjanje, usmerjeno izobraževanje. Dobili smo priložnost, da se tudi mi na Oddelku za pedagogiko »usmerjamo«.

Oddelek je prejel pobudo predsednika Društva domskih vzgojiteljev Kloičnika za ustanovitev posebne smeri študija pedagogike, domske pedagogike. Potrebovali so domske vzgojitelje, in ne učiteljev. Temu cilju naj bi se posvetili z novim, posebnim programom študija. Andragogika je dobila možnosti za svojo usmeritev. Tako so se na oddelku oblikovale tri usmeritve: šolska pedagogika, domska pedagogika in andragogika.

Na oddelku je poskočilo število študentov. Domske usmeritve sta vodila nova člana prof. dr. Vinko Skalar in asistent Franci Brumen, na andragoški usmeritvi je bila poleg mene še asist. Nena Mijoč. Šibili smo se pod težo vseh obveznosti in pisali vloge za nove sodelavce. Profesori smo opravljali preveliko število predavanj, da smo pripravili ure predavanj za bodoče docente.

¹ Opomba urednika: Glede avtoričine navedbe o predavanjih iz teorije izobraževanja odraslih in andragoške didaktike s pričetkom v študijskem letu 1973/74 se je ugotovilo, da je po Seznamu predavanj Univerze v Ljubljani za študijsko leto 1973/74 avtorica predavala teorijo izobraževanja odraslih in komparativno andragogiko. Po mnenju avtorice podatki na Seznamu predavanj Univerze v Ljubljani za študijsko leto 1973/74 niso ustrezno navedeni.

Andragogiko smo razširili še na tretji predmet, komparativno andragogiko, in s tem pridobili mednarodni pogled na andragoško teorijo ter širše znanje o pojavih in procesih izobraževanja odraslih.

V želji po samostojnejšem razvoju se je čez nekaj let domska pedagogika odcepila in se preselila na Pedagoško fakulteto. Pozneje so jo preimenovali v socialno pedagogiko. Na oddelku sta ostali dve smeri, dva koncepta, dvojce različnih teoretičnih paradigem. Sožitje v obdobju od 1976 do 1991 je zahtevalo veliko tolerance in prilagajanja. Lažjo pot je andragogika imela na nekaterih tujih univerzah, npr. na Karlovi univerzi v Pragi in Univerzi v Varšavi, kjer so imeli samostojen oddelk za andragogiko pod vodstvom prof. dr. Kamila Škode v Pragi in prof. Jana Wojciechowskega v Varšavi. Tudi na Univerzi v Montrealu je nastala samostojna katedra pod vodstvom prof. Blondna, samostojen oddelk na Univerzi v Firencah pod vodstvom Paola Federighija in prav tako v Jugoslaviji v Beogradu pod vodstvom prof. Dušana Savičevića.

V Jugoslaviji je bila andragogika toliko družbeno sprejemljiva, kolikor je bila družbeno kontrolirana, zašolana. Težnja po državnem nadzoru je bila neizprosna. Torsten Husen, takrat znan švedski avtor in direktor Inštituta za izobraževalne vede v Stockholmu, je v več svojih publikacijah ponavljal: »Odrasli je slab šolar in zelo dober učenec.« Kar je primerno za otroka, ni nujno sprejemljivo tudi za odraslega. Učenje je občutljiv proces, spreminja se s psihološkimi in socialnimi danostmi učencev. Šolanje in izobraževanje sta po svoji naravi dvojce različnih realnosti. Grobe napake naredimo, če vse mečemo v en koš, ker oboje propade, ko ju izenačimo. Vsak poskus zašolanja izobraževanja odraslih do zdaj je propadel.

Politična reforma usmerjenega izobraževanja je izničila družbeni pomen izobraževanja odraslih. Tudi to je bilo treba preživeti. Vodja reforme, politik Stipe Šušar, je na sestanku vsem ministrom za šolstvo Jugoslavije v Beogradu dal osnovne smernice in izjavil: »Izobraževanje odraslih ne obstaja.« Na ta sestanek sem bila kot takratna predsednica Zveze andragoških društev Jugoslavije povabljen tudi sama. Ugovarjala sem mu: »Lahko opustimo izraz izobraževanje odraslih in ga zamenjamo s kakim drugim izrazom, prakse pa ne moremo negirati, ker je del naše družbene realnosti, izobraževanje odraslih obstaja in nam je nujno potrebno.« Vsi ugovori in razlage so naleteli na gluha ušesa. Izvrševal je le uradno politiko?

Zgodovina nas uči, da napredne vlade podpirajo izobraževanje odraslih, ker razviti ljudje obogatijo državo, lažje uresničujejo demokratične odnose in podpirajo napredne silnice razvoja. Reakcionarne vlade hočejo nemoteno vladati prebivalcem, zato zatirajo izobraževanje ljudi. Odnos države do izobraževanja odraslih je zgodovinsko merilo naprednosti neke (levo usmerjene) vlade.

Izobražen, osebno razvit človek ima možnost, da se lažje integrira v vsako družbeno okolje in vanj prispeva z vsemi svojimi lastnostmi. Manj izobražene ljudi pa lažje manipulirajo in izkoriščajo (Jarvis, 1992).

Nastanek samostojnega študija enopredmetne andragogike in strokovnega naziva diplomirani andragog

Poleg profesure na Filozofski fakulteti, predavanj in ostalih obveznosti sem leta 1991 sprejela tudi vodstvo Centra za razvoj univerze, desetletje prej ga je ustanovil dr. Ljubo Bavcon, profesor na Pravni fakulteti. Slovenija še ni bila v Evropski uniji, vendar so nam spomladi 1992 ponudili nov, poseben program PHARE, namenjen financiranju projektov v državah, ki so se po padcu berlinskega zidu osvobodile iz vzhodnega bloka, in tudi v Sloveniji. Na Centru za razvoj univerze nas je obiskal predstavnik Evropske unije in nas informiral o možnostih, čeprav je bil rok za prijavo projektov zelo kratek. Z neumornim delom vseh sodelavcev Centra za razvoj univerze nam je uspelo pravočasno prijaviti tri projekte:

- Digitalizacija Univerze v Ljubljani, projekt je izvajala Fakulteta za elektrotehniko,
- Razvoj visokošolske didaktike, nosilec je bila Filozofska fakulteta,
- Razvoj samostojnega študija andragogike, nosilec je bila katedra za andragogiko na Oddelku za pedagogiko Filozofske fakultete.

V okviru slednjega projekta smo:

- v 1. fazi sestavili nov študijski program za andragogiko. Poleg treh tekočih andragoških predmetov (obče andragogike, andragoške didaktike in komparativne andragogike) smo glede na najnovejše raziskave izobraževanja odraslih vključili še vrsto novih predmetov: zgodovina izobraževanja odraslih, andragogika ciljnih skupin, andragoško svetovalno delo in psihosocialna animacija. Študijski program so dopolnjevali še predmeti iz drugih disciplin: antropologija, etika, sociologija, informatika in psihologija. V družbenih vedah je metodologija raziskovanja enotna (za sociologe, ekonomiste, pedagoge, andragoge, psihologe), zato so študentje andragogike poslušali metodologijo in statistiko skupaj s študenti pedagogike pri prof. dr. Janezu Sagadinu. Skupna sta jim bila tudi predmeta teorija vzgoje ter zgodovina šolstva in pedagogike.
- V 2. fazi smo začeli postopek verifikacije in odobritve novega predloga za samostojen študij andragogike na fakulteti in univerzi: pridobivanje javne veljavnosti novega študijskega programa andragogike. Odobriti ga je morala študijska komisija Filozofske fakultete in sprejeti senat te fakultete, potem pa je sledila še enaka procedura na univerzi. Spomladi 1993 je bil novi študijski program enopredmetne andragogike verificiran.
- V 3. fazi smo sklepali dogovore in pridobivali projektna sredstva, da bi nas prvo študijsko leto zagona novega študija podprlo več evropskih profesorjev andragogike. Takoj smo začeli podpisovati pogodbe in posredovati natančnejše informacije o izvajanju posameznega študijskega predmeta, da nas začetek naslednjega študijskega leta 1993/94 ne bi prehitel. Znani profesorji z več evropskih univerz so nas podprli in sprejeli odgovornost za začetno izvajanje novih predmetov. Posamezne predmete so za prvo študijsko leto prevzeli naslednji znani profesorji na področju izobraževanja odraslih: Colin Titmus, dekan Šole za izobraževanje (School of Education) Univerze v Londonu; Liam Carey, St. Patric College, Univerza v Maynoothu, Irska; Jost Reischmann, Inštitut za izobraževanje odraslih Univerze v Tübingenu, Nemčija, in Peter Jarvis z

Univerze v Surreyju, Anglija. Vsak je svoj predmet izvajal strnjeno za oba semestra. S konzultacijami in strokovnimi nasveti sta me podpirala tudi Paolo Federighi z Univerze v Firencah in Maria Slowey z Univerze v Dublinu. Povezovali so nas kolegialna solidarnost in prijateljski odnosi.

Projekt nam je omogočil pokrivanje stroškov za gostujoče profesorje in nabavo osnovne opreme. Za naslednje študijsko leto smo pripravljali domače univerzitetne učitelje, večina kot zunanje sodelavce. Z Oddelka za pedagogiko sta bila prof. dr. Janko Muršak in asist. Sabina Jelenc, kot zunanji sodelavci pa doc. dr. Zoran Jelenc, doc. dr. Dušana Findeisen, doc. dr. Sonja Kump. Pozneje sta se nam pridružili še prof. dr. Nives Ličen in prof. dr. Monika Govekar. Po letu 2000 so se izvajanju študija andragogike pridružili še novi asistenti, danes že profesorji.

RAZVOJ ZAHTEVA RAZŠIRITEV ANDRAGOGIKE NA NOVA PODROČJA – IZOBRAŽEVANJE STAREJŠIH IN USTANOVITEV SLOVENSKE UNIVERZE ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO OBDOBJE

Del razvoja andragogike je tudi razširitev prakse – ustanovitev Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje (SUTŽO) je eden od mejnikov v razširjanju andragoške prakse in znanosti. V Unescovi komisiji za raziskovanje sistemov izobraževanja odraslih v Evropi nam je sam ustanovitelj profesor Vellas z Univerze v Toulousu predstavil, kako delujejo in se širijo univerze za tretje življenjsko obdobje v Franciji. Od takrat naprej sem na svojih predavanjih doma širila idejo o izobraževanju starejših kot pomembnem členu vseživljenjskega izobraževanja in sožitja generacij v hitro se spreminjajoči novi družbi. Publiki se je nov pojav zdel zanimiv, nekateri v publiki so dvomili in se odzvali z ironičnim nasmehom. Različne reakcije ljudi so razumljive pri vseh novih pojavih (Krajnc in Mrmak, 1978).

Jeseni 1984 je Dušana Findeisen po vrnitvi s počitniškega strokovnega izpopolnjevanja kot francistka v Franciji organizirala prvi študijski krožek za šest starejših ljudi v njeni službi na Centru za tuje jezike.

Nastal je skupen projekt SUTŽO na katedri za andragogiko. To leto štejemo tudi za leto rojstva izobraževanja starejših in SUTŽO. Na katedri za andragogiko smo pripravili koncept delovanja in načrtovali usposabljanje prihodnjih vodij in mentorjev na univerzah za izobraževanje odraslih. Kmalu se nam je pridružila nova diplomantka andragoške smeri Alijana Šantej, z nami je pri tem sodelovala Nives Ličen. Ker smo podpirali decentralizacijo in demokratizacijo izobraževanja, je bil projekt zastavljen kot vseslovenski. Novost smo želeli prenesti povsod tja, kjer živijo starejši, tudi v manjše kraje.

Že prvo študijsko leto 1985/86 smo izvajali dvosemestrski program izpopolnjevanja v izobraževanju starejših za prihodnje vodje ali mentorje lokalnih univerz za tretje življenjsko obdobje (UTŽO) po Sloveniji. Vsi predavatelji so delali brezplačno. Predavanja so bila enodnevna, da smo zmanjšali stroške za udeležbo, ker nekaterim delovne ustanove niso pokrivalo teh stroškov (Krajnc, 2016). Nismo se zavedali, na kako veliko družbeno potrebo

smo naleteli. Odziv je bil množičen. Tega smo se veselili, a skrbelo nas je, ali bomo vse to zmogli s prostovoljnim delom in brez finančne podlage (Bizovičar in Krajnc, 2012).

Delujemo kot nevladna organizacija s statusom »družbenega pomena«. Danes ima mreža SUTŽO 55 članic, lokalne UTŽO so v 54 krajih Slovenije. Delujemo kot trdna socialna skupnost vodij, mentorjev in študentov. Razvoj pospešujemo z dvema letnima strokovnima posvetoma in na sejah sveta SUTŽO. Skupne dogodke mreže finančno podpira ministrstvo za izobraževanje na podlagi vsakoletnega razpisa. Vse članice mreže dobijo od ministrstva letno 3000 evrov. Pretežno mreža deluje ob prostovoljnem delu vodstva in študentov. Mreža je ena od organizacij z največjim številom redno delujočih (tedensko) prostovoljcev, naših animatorjev študentov, ki so povezava med študijskim krožkom in sedežem univerze, skrbijo tudi za obštudijske aktivnosti študentov. Mentorji skrbijo za strokovnost predavanj in diskusij ter za to, da se skupina študijskega krožka kristalizira v primarno socialno skupino, trdno medsebojno povezano na temelju zaupanja, sodelovanja, soodgovornosti, pripadnosti in možnosti za samopotrjevanje vseh članov skupine. Primarna socialna skupina je nagrada za mentorja in študente, člane skupine. Na SUTŽO so honorarji minimalni, pogosto pa slišimo izjave mentorjev: »Pri vas delam za dušo. Ste oaza v grobem materializiranem svetu profitov in denarja, ki je že davno izgubil ljudi.«

Število študentov se stalno večja po principu snežne kepe. Študentje ostanejo na UTŽO po 20 do 30 let. To ni šola, ki traja tri ali štiri leta, je učenje kot način življenja. Zares vseživljenjsko učenje. Zadovoljujejo potrebe po znanju in premagujejo socialno izločenost starejših s pomembnimi novimi odnosi. Zato posebno skrb posvečamo kvaliteti študijskih skupin. Smo pomembno središče za vračanje upokojencev iz socialne izločenosti v družbo. Mreža SUTŽO danes vključuje od 12.000 do 14.000 študentov po vsej Sloveniji. Imamo svojo TV-oddajo *Ah, ta leta* na RTV SLO 1. Pogosto smo vabljeni tudi na radijske oddaje Storž.

Naj navedem najbolj pogosti izjavi naših študentk (tudi študentov) in njihovih svojcev: »Spremenili ste našo starost. Zdaj je to najsrečnejše obdobje našega življenja« in »Zdaj se ne bojim več upokojitve«. Večje nagrade za naše delo na SUTŽO ne bi mogli dobiti (Krajnc, 2016).

Zavedamo se, kako pomemben je razvoj. Če ne napreduješ, nazaduješ. Zato je mreža odprta za sodelovanje lokalno, na slovenski ravni in mednarodno s projekti EU o izobraževanju starejših. Smo člani mednarodnih organizacij za starejše, ki stalno prinašajo inovacije v izobraževanju starejših, hkrati pa prenašamo našo doktrino izobraževanja starejših v Slovenijo na druge države EU. Naj omenim vsaj dva primera našega širokega sodelovanja. Množica starejših je dragocen človeški kapital brez možnosti za sodelovanje. SUTŽO jim odpira pot v plodno sožitje vseh generacij. Pridružili smo se UNICEF-ovemu gibanju »Punčke iz cunj v podporo cepljenju otrok v nerazvitih državah«. V letu 2019 smo se pridružili ustanavljanju Združenja za občansko znanost Slovenije pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti (SAZU) pod vodstvom Zdravka Mlinarja, najbolj poznane sociologa lokalne skupnosti. Danes smo člani te mreže z najstarejšo tradicijo raziskovalnega izobraževanja že od poznih osemdesetih let prejšnjega stoletja naprej.

Človek živi in je zdrav, če ima možnost, da deluje in se uči. Ti dve temeljni prirojeni lastnosti ljudi ne smemo spregledati, ker bi sicer družbo napolnili z destrukcijo. Kdor ne more delovati konstruktivno, postane destruktiven, večkrat poudarja Erich Fromm (1980). Zato zagovarjamo dejavno starost in vseživljenjsko izobraževanje ter podpiramo EU v prizadevanjih za spremenjeno starost. Delujemo tudi proti starostni diskriminaciji mladih in zlorabljanju zaposlenih. Trdno zagovarjamo temeljne družbene vrednote vsake zdrave družbe.

SAMOSTOJNA SLOVENIJA IN USTANOVITEV ANDRAGOŠKEGA CENTRA SLOVENIJE (ACS)

Za razvoj andragogike pri nas je bila zelo pomembna ustanovitev nacionalnega inštituta za izobraževanje odraslih, Andragoškega centra Slovenije (ACS), v samostojni Sloveniji. Znanstvena in strokovna podlaga mu je bil Oddelek za pedagogiko in andragogiko Filozofske fakultete. S tem so se razširile razvojno-raziskovalne možnosti in povezave s podobnimi institucijami po Evropi.

Z osamosvojitvijo Slovenije leta 1991 smo doživeli velike družbene spremembe. Med ljudmi si čutil optimizem, sodelovanje, zaupanje in enotnost. Ministru za šolstvo prve vlade, gospodu Venclju, smo v sodelovanju s katedro za andragogiko Filozofske fakultete in Andragoškega društva Slovenije poslali vlogo za ustanovitev inštituta za andragogiko. Minister prof. dr. Vencelj se je kljub zaposlenosti takoj odzval. Sestanek smo imeli med njegovim odmorom za kosilo. Podprl nas je, ker je videl pomen organizacije, ki bi razvijala, usposabljala in raziskovala izobraževanje odraslih. Ocenil je, da bi beseda »inštitut« lahko nekatere poslance motila. Namesto tega naj bi ga imenovali »center«. S kolegico Olgo Drofenik sva začutili, da nas minister res podpira. Takoj sva sprejeli kompromis in soglašali, da ustanovijo ACS. Leto pozneje je center že organiziral posvet o novih izzivih izobraževanja odraslih. Na posvet je med drugimi prišel tudi Paul Lengrand iz Pariza, oče vseživljenjskega izobraževanja. Po nekaj dneh doživljanja naše družbene klime je ugotovil: »Tako družbeno klimo smo imeli v Franciji samo leta 1945. Srečni vi. To je okolje za spremembe, uvajanje novega.«

S pomočjo katedre za andragogiko smo postavili nove vsebine, mreže, projekte na ACS. Prvi direktor ACS je postal doktor andragogike Zoran Jelenc. Doc. dr. Nena Mijoč je skupaj z dr. Dušano Findeisen in z menoj napisala prvi priročnik s konceptom za ustanavljanje *študijskih krožkov* po vsej Sloveniji in usposabljanje mentorjev za te nove oblike izobraževanja (Mijoč idr., 1993). Zgledovali smo se po študijskih krožkih na Švedskem pred prvo svetovno vojno, kjer je bil slogan: »Ljudje, delujte in učite se, da bomo skupaj premagali ekonomsko krizo.« Iz ene takrat najbolj zaostalih dežel v Evropi je nastala Švedska, kot jo poznamo pozneje, ena najbolj razvitih demokratičnih držav Evrope.

Še posebej so bili pri nas študijski krožki dobrodošli v vaseh, kjer se je nizek status kmetov v prejšnji državi najbolj poznal pri razvoju. Usposabljali smo vodje in mentorje študijskih krožkov, da bi nova oblika učenja in delovanja zaživela čimbolj strokovno.

Krožki imajo dva cilja: učenje in delovanje. Usposabljanje je bilo časovno raztegnjeno, da so kandidati medtem že dobili tudi prvo prakso, kako študijski krožki delujejo. Mreža je še danes aktivna ob delni finančni podpori države. Če imajo ljudje možnost, da se učijo in delujejo, potem so kot kvas: neustavljivo rastejo do nepredstavljivih razsežnosti, saj sta učenje in delovanje bistveni lastnosti človeka. Če se ne more samouresničevati, človek propada, umira.

Drug tak projekt, zasnovan na katedri za andragogiko, je bil namenjan zmanjšanju *funkcionalne nepismenosti*, ki jo med industrijskimi delavci povzroča zastarela industrija. Ta je masovno potrebovala fizično zdravo telo in zanemarjala intelektualni in psihični razvoj mase delavcev ob tekočem traku. Da bi se čimbolj približali nizko izobraženim (zdaj vedno pogostejše brezposelnim) delavcem, smo program poimenovali »Usposabljanje za življenjsko uspešnost« ali UŽU. Nizko izobraženi ne potrebujejo znanja samo v poklicu, ampak tudi za vse druge svoje socialne vloge (kot občani, člani družine, pri skrbi za zdravje, pri športnih in kulturnih dejavnostih, pravih odločitvah in skrbnem načrtovanju življenja).

Ljudi je treba pripraviti na novo, prihajajočo informacijsko družbo, družbo največjih možnosti za ljudi, hkrati pa tudi družbo rizika in samostojnosti človeka. Naslanjali smo se na evropsko raziskavo po delfski metodologiji *Prihodnost izobraževanja odraslih* Univerze v Leuvnu v Belgiji, v kateri je sodelovala tudi katedra za andragogiko. Podatki so pokazali, da je izobraževanje za poklic le manjši del motivacije odraslih za iskanje znanja, večinoma pa je učenje namenjeno drugim ciljem: zdravju, ekologiji, demokratizaciji, iskanju smisla življenja, družinskim odgovornostim, kulturi in športu. Z dovolj izhodiščne izobrazbe se ljudje hitreje in učinkoviteje učijo novega.

Zavedali smo se, da novi sodelavci ACS potrebujejo strokovno pomoč in podporo. V predlog katedre za andragogiko za nove projekte ACS je sodil tudi *program usposabljanja mladih* (PUM). Namenjen je bil mladim, ki iz osnovne šole niso nadaljevali v srednjo šolo ali pa so šolanje opustili v prvem ali drugem letniku srednje šole (dogajal se je znaten osip, ki je mlade izločal iz izobraževanja). Mladi so bili najbolj obremenjeni z negativno samopodobo. Ko so uveljavili evropski predpis, da se pred 18. letom ne moreš zaposliti, so bili prepuščeni cesti. Program je bil oblikovan kot program za razvoj osebnosti. Mladim je dajal priložnost, da se izkažejo in samopotrjujejo, napravijo nekaj, na kar bodo ponosni. Čez nekaj let je bil slovenski program za mlade PUM razglašen za najboljši evropski program za družbeno izključeno skupino mladih.

Ko smo naše študente andragogike povezali z udeleženci PUM, je bilo to bogato doživetje. V praksi so doživeli, da se človek razvija vse življenje, da ni pomembno samo racionalno znanje, ampak tudi način osebnega doživljanja, samopodoba in kompetence, lastnosti, ki jih imaš ali pa jih boš moral pridobiti. Sodobno delo zahteva vsaj osnovne kompetence ljudi – s sposobnostjo samostojnega učenja, odločanja, uravnavanja medosebnih odnosov in komuniciranja (Krajnc, 2014).

NOVA REVIJA ANDRAGOŠKA SPOZNANJA PODPIRA RAZVOJ IZOBRAŽEVANJA ODRASLIH IN ANDRAGOGIKE

Revija Andragoška spoznanja je odigrala pomembno vlogo pri ozaveščanju širše javnosti ter seznanjanju s stanjem prakse in potrebami po izobraževanju odraslih. Leta 1993/94 sem začela priprave za začetek izdajanja prve slovenske revije za izobraževanje odraslih. Moje dolgoletno sodelovanje z Zvezo ljudskih visokih šol Nemčije in njenim Inštitutom za mednarodno sodelovanje iz Bonna ter direktorjem inštituta Jakobom Hornom je obrodilo sadove. Inštitut za mednarodno sodelovanje je države, nekdanje članice vzhodnega bloka, in države, nastale po razpadu Jugoslavije, podprl pri razvoju izobraževanja odraslih. To sodelovanje nam je zagotovilo zagonska sredstva za novo revijo Andragoška spoznanja. Hkrati je Inštitut za mednarodno sodelovanje naš primer nastajanja nacionalne revije za izobraževanje odraslih razširil v večji projekt ustanavljanja teh revij tudi v drugih državah nekdanjega vzhodnega bloka (Bolgariji, Romuniji, Madžarski, Estoniji, Litvi, Latviji). Bodoči uredniki smo se sestajali v Helsinkih, na Dunaju, v Leipzigu, usklajevali delo in poročali o pripravah. Likovno podobo revije nam je napravil Apih iz časopisne hiše Delo in v Helsinkih so nam zanj o podelili prvo mesto.

Pri založbi na fakulteti smo dobivali majhna sredstva, enako tudi pri agenciji za financiranje revij, zato je bila velika skrb pridobivanje sponzorjev, da je lahko revija izhajala redno štirikrat letno. Veliko finančno podporo nam je ponudilo podjetje Mobitel. Prvi letnik revije je bil izdan leta 1995. To je bila nova priložnost za širjenje stroke o izobraževanju odraslih in možnosti objavljajanja člankov za sodelavce. Pri urejanju revije sta bili nepogrešljivi sodelavki tehnični urednici Daniela Brečko v prvem obdobju, potem Tanja Šulak v drugem obdobju. Leto pred 20-letnico revije sem uredništvo predala kolegici Nives Ličen.

Revija se razvija v duhu časa. Objavlja tudi tekste v angleščini, širi krog piscev in je na voljo v digitalni obliki. Še leto in pol je do njene 30-letnice.

ZAKLJUČEK

Predstavila sem vam začetek in prvi razvoj andragogike v Sloveniji. Ker sem leta 2002 ob upokojitvi zapustila fakulteto, prepuščam kolegicam in kolegom, da zgodbo o andragogiki nadaljujejo ob novih družbenih silnicah in v novih razmerah.

Imam še veliko dela na drugih področjih andragogike. Ko je rektorica Univerze v Ljubljani prepovedala vsem zaposlenim, da bi pomagali (programirali študijske predmete ali izvajali predavanja) drugim univerzam, sem imela polne roke dela s programiranjem in izvajanjem študija andragogike. Na Pedagoški fakulteti v Mariboru sem predavala andragogiko pri pedagoško-andragoškem izobraževanju 12 let. Sodelovala sem pri nastajanju andragogike na Univerzi na Primorskem, pripravila program za Univerzo v Novi Gorici. Najbolj tesno sodelujem s SUTŽO – z vodenjem, predavanji in raziskovanjem v izobraževanju starejših. Spremlja me tudi sodelovanje s kolegi v več mednarodnih organizacijah. Še vedno se z interesom vrtim sredi stroke in ni mi vseeno, kakšno mesto daje andragogiki in izobraževanju odraslih sedanja politika.

Z veseljem odkrivam zase novo delovanje in novosti stroke. Živimo v času velikih sprememb, a tudi največjih možnosti za človeka doslej. Veseli me, da smo prej hodili v tujino posamezni profesorji, zdaj že večina študentov.

V družbi znanja, informacijski družbi se počutim domače s priznanjem vsej novi IKT. Moti me le pomanjkanje etike in preveč destruktivnosti ljudi, kar pomeni, da nimajo možnosti za konstruktivno življenje. Znanje ustvarja in uporablja samo človek, za kaj ga uporablja, pa je odvisno od vrednot. Ljudje za boljše življenje potrebujejo več sodelovanja in pozornosti. Tega se še bolj zavedajo zdaj, ko so jih dobički in kapital zavrgli. Za preživetje ljudje potrebujemo ustrezne socialne pogoje (*human condition*), kot riba za življenje potrebuje vodo. Ko uničimo življenjske pogoje, se poveča socialna patologija. Ves svet je v kaosu in znanje dobiva novo družbeno vlogo.

Ljudje so izpostavljeni stalnim manipulacijam, ne vedo več, kaj je realnost, in ne vedo več, kaj je prav in narobe, s tem izgubijo svoj superego in ego, bi dejal Freud, ali ego starša in ego odraslega, bi dejal Berne. Na ruševinah psihe ostaja le še zbehan in prestrašen id ali ego otroka. Andragogiko čakajo nova poglavja delovanja in ustvarjanja. Naš znani filozof Slavoj Žižek pravi: »Hudo je, ko nemogoče postane mogoče.« Zaupam ljudem, da bomo obrnili sedanjo napačno smer letenja.

LITERATURA IN VIRI

- Bizovičar, M. in Krajnc, A. (2012). *Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje*. Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. Herder and Herder.
- Fromm, E. (1980). *Anatomija ljudske destruktivnosti*. Naprijet.
- Griffith, J. (2016). *Freedom: The end of the human condition*. WTM Publishing and Communications.
- Illich, I. (1971). *Deschooling Society*. Harper and Row.
- Jarvis, P. (1992). *Paradoxes of learning: On becoming an individual in society*. Jossey – Bass Publishers.
- Kidd, R. (1971). *How adults learn*. Association Press.
- Knowles, M. (1970). *The modern practice of adult education: Andragogy against pedagogy*. Association Press.
- Krajnc, A. (1973). *Educational values and social participation*. Ontario Institute for Studies in Education.
- Krajnc, A. (1977). *Izobraževanje naša družbena vrednota*. Delavska enotnost.
- Krajnc, A. (1978). *Andragoški pogovori s predavatelji*. Zveza delavskih univerz Slovenije.
- Krajnc, A. (1979a). *Izobraževanje ob delu: Obča andragogika*. Dopisna delavska univerza Univerzum.
- Krajnc, A. (1979b). *Metode izobraževanja odraslih: Andragoška didaktika*. Delavska enotnost.
- Krajnc, A. (1981). *Razvoj dopisnega izobraževanja*. Dopisna delavska univerza Univerzum.
- Krajnc, A. (1982). *Motivacija za izobraževanje*. Delavska enotnost.
- Krajnc, A. (2014). *Spoznaj sebe in druge*. Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Krajnc, A. (2016). *Starejši se učimo*. Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Krajnc, A., Findeisen, D. in Ivanuš Grmek, M. (2013). *Posebnosti izobraževanja starejših*. Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Krajnc, A. in Ličen, N. (2002). *Adult Education in Slovenia*. The Institute for International Cooperation of the German Adult Education Association.

- Krajnc, A. in Mrmak, I. (1978). *Adult education in Jugoslavija*. European Centre for Leisure and Education, Czechoslovak Academy of Science.
- Mijoč, N., Krajnc, A. in Findeisen, D. (1993). *Študijski krožki*. Andragoški center Republike Slovenije.
- Ozvald, K. (1927). *Kulturna pedagogika: Kažipot za umevanje učlovečenja*. Slovenska šolska matica.
- Rifkin, J. (2015). *The zero marginal cost society: The internet of things, the collaborative commons, and the eclipse of capitalism*. St. Martin's Griffin.
- Žgeč, F. (1923). *Problemi vzgoje najširših plasti našega Naroda*. Slovenska šolska matica.